

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 1-Sayı/Issue: 1
Haziran 2023/June 2023

Başvuru/Submitted: 01 Haziran/June 2023
Kabul/accepted: 21 Haziran/June 2023

<https://tarihtetkikleri.com>
DOI Number: 10.5281/zenodo.8066717
Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

Yunanistan'ın Doğu Trakya'dan Çekilişi ve Mübadele Görüşmelerine Etkisi (1922-1923)

Çağla D. TAĞMAT*

Özet

1919-1922 yılları arasında devam eden Türk Kurtuluş Savaşı, 1922 yılında Türkler lehine son bulurken, Batı Anadolu'da TBMM Hükümeti ile Yunan kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalar da sona ermiş ve Yunanistan, işgal ettiği alanlardan çekilmiştir. Savaş boyunca genel anlamda İtilaf Devletleri ancak daha sonrasında ise özellikle İngiltere tarafından maddi ve manevi anlamda desteklenen Yunanistan'ın Trakya'daki işgali Büyük Taarruz sonrasında devam etmiştir.

Savaşın sona ermesiyle birlikte TBMM Hükümeti, odak noktasını İngiliz işgali altında bulunan boğazlar ve Yunanların işgalinde bulunan Trakya'ya yöneltmiş, ateşkes görüşmelerinin eksen noktasını da Trakya olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, Mudanya görüşmelerinde ağırlıklı olarak tartışılan konu da Doğu Trakya olmuştur. Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Doğu Trakya'nın TBMM Hükümetine verilmesi Yunan tarafında ciddi bir başka travma yaratmış ve bu bölgede yaşayan Rumlar hızlı bir şekilde Batı Trakya ve Yunanistan'a doğru göç etmeye başlamışlardır. Lozan Konferansı esnasında da devam eden bu göçler konferansın gündemine taşınmış hatta Batı Trakya'da yığılan Rum nüfus başka bir deyişle Batı Trakya'nın Yunanistan'da kalması için de bir dayanak oluşturmuştur.

Bu çalışmada, Doğu Trakya'dan 1922 yılında başlayan ve 1923 yılında da devam eden Rum göçleri Yunanca kaynaklar başta olmak üzere Türkçe ve İngilizce kaynaklar kapsamında değerlendirilecek ve göçlerin mübadele sözleşmesi ve Lozan Konferansı'na etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya, Doğu Trakya, Mudanya Ateşkes Antlaşması, TBMM hükümeti, Venizelos.

GREECE'S WITHDRAWAL FROM EASTERN THRACE AND ITS EFFECT ON THE POPULATION EXCHANGE NEGOTIATIONS (1922-1923)

Abstract

The Turkish War of Independence, which continued between 1919 and 1922, ended in 1922 in favour of the Turks, while the conflicts between the Turkish Grand National Assembly Government and Greek forces in Western Anatolia ended and Greece withdrew from the areas it had occupied. The occupation of Greece in Thrace, which was supported materially and morally by the Entente Powers in general throughout the war, but later especially by Britain, continued after the Great Offensive.

With the end of the war, the Government of the Grand National Assembly of Turkey shift edits focus to the British-occupied Straits and Greek-occupied Thrace, and set Thrace as the pivot point of the armistice negotiations. In this context, Eastern Thrace was the subject that was mainly discussed in the Mudanya negotiations. The transfer of Eastern Thrace to the Government of the Turkish Grand National Assembly with the Mudanya Armistice Treaty created another serious trauma on the Greek side and the Greeks living in this region started to migrate rapidly towards Western Thrace and Greece. These migrations, which continued during the Lausanne Conference, were brought to the agenda of the conference, and in other words, the Greek population accumulated in Western Thrace constituted a basis for Western Thrace to remain in Greece.

*Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim dalı, Ankara/TÜRKİYE,
tagmat@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-9047-0131

In this study, the Greek migrations from Eastern Thrace, which started in 1922 and continued in 1923, will be evaluated within the scope of Greek, Turkish and English sources and the effects of the migrations on the Exchange agreement and the Lausanne Conference will be analysed.

Key Words: Western Thrace, Eastern Thrace, Mudanya Armistice Treaty, Turkish Grand National Assembly Government, Venizelos.

Giriş

Millî Mücadele'nin sona ermesiyle başlayan mütareke hazırlıkları, Türkiye ile Yunanistan'da farklı çizgilerde ve siyasi atmosferlerde gerçekleşmiş, her iki ülkenin yeniden yapılanma içinde olduğu bir süreçte, mütareke konusu da gündem olmuştu. Diğer yandan İtilaf Bloku da Eylül 1922'de, savaşın sonucunun artık kesinleşmesiyle, kendi aralarında, toplantılar organize etmeye başlamıştı.

Eylül ayının hemen başında, Müttefik Devletler tarafından Yunanistan adına yapılan ilk ateşkes teklifinin gerçekleştiği sırada, Türk kuvvetleri Trakya'yı kurtarmak üzere Çanakkale ve İstanbul'a doğru harekâta girişmişti. İngiliz Başbakanı David Lloyd George 16 Eylül 1922 tarihinde Reuters Ajansı'nda yayımlanan bildirisinde, dominyonlarını ve müttefiklerini Türkiye'ye karşı savaşa davet etmişti. Türkiye'nin Trakya konusundaki direnci, İngiltere'nin savaşa devam etme kararı almasına neden olurken, bu çağrı hem Müttefikler hem de dominyonları tarafından reddedildi.¹ Türkiye ile yeniden savaşmak konusunda tek başına kalan İngiltere için artık tek çare ateşkes koşullarını görüşmekti. Bu konudaki ilk adım, Müttefik devlet temsilcileri tarafından Fransa'da düzenlenen toplantıda atıldı.

4 Eylül 1922 tarihinde TBMM Hükümeti'ne gönderilen ve TBMM Hükümeti Başkanı Rauf Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya iletilen ateşkes teklifine verilen Türk cevabı şu şekildeydi:

“Anadolu'daki Yunan Ordusu kesin olarak yenilmiştir. Yunan Ordusunun artık yeniden direnme göstermesine ihtimal yoktur. Anadolu için herhangi bir müzakereye yer kalmamıştır. Mütareke, ancak Trakya için bahis konusu olabilir. Bunun için Eylül'ün 10'una kadar doğrudan doğruya Yunan hükümeti veyahut İngiltere hükümeti aracılığı ile hükümetimize resmî olarak başvurulduğu takdirde aşağıdaki koşullar ileri sürülerek cevap verilmelidir...”²

Fransa, İngiltere ve İtalya temsilcileri 20-23 Eylül 1922 tarihlerinde Paris'te gerçekleştirdikleri toplantıda, yalnızca Çanakkale Krizi'ni bitirmekle kalmadı, aynı zamanda Mudanya'da yapılacak görüşmelerin de ana hatlarını çizdi. Tarafsız bölgenin (Boğazlar) İngiltere denetiminde kalmasının kabul gördüğü bu toplantıda, Türkiye'ye önerilecek barış şartları konusunda (Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmesi) Fransız devlet adamı Poincaré ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon şiddetli tartışmalar yaşadı ve görüşmeler sonunda İngiltere bir kez daha yalnız kaldı.³

Paris'teki görüşmelerde, Türkiye lehine alınan kararları Mustafa Kemal'e iletmek için yola çıkan Franclin Bouillon, görüşmelerin detaylarını İzmir'de aktardı.⁴ Mustafa Kemal ile Franclin Bouillon arasında İzmir'de gerçekleşen görüşme, Mudanya görüşmeleri için uygun ortamı hazırladı.⁵ Alınan kararlarda, üç Müttefik devlet Türkiye'nin Meriç'e kadar Trakya'yı ve Edirne'yi tekrar almak konusundaki isteğini olumlu karşıladıklarını,⁶ TBMM'nin barış görüşmeleri esnasında tarafsız bölgeye asker göndermemesi şartıyla, bu sınırın Türkiye'ye verilmesini organize edeceklerini

¹Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Cilt. II., Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 317.

²*Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap, İstiklal Harbinin Son Safhası (18 Eylül-1 Kasım 1923)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1969, s. 38.

³*Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap*, s. 39.

⁴Mustafa Kemal'i Ateşkes görüşmeleri konusunda bilgilendiren Franklin Bouillon sürecin önemli isimlerindedir. Bige Yavuz, “Fransız Arşiv Belgelerine Göre Mudanya Konferansı'nın Toplanmasında Fransa'nın Katkısı”, *70. Yılında Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1993, s.115.

⁵Selek, *age*, s. 318.

⁶Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında TBMM Hükümeti ile Batılı devletler arasında yürütülen barış görüşmelerinde, Türk tarafı ateşkes için Yunan ordusunun işgal ettiği yerlerden tümüyle çekilmesini, barış antlaşması için ise Misak-ı Milli'nin kabul edilmesini koşul olarak öne sürmüştü.

bildirdiler.⁷ Meriç'ten itibaren bütün Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi konusundaki teminat ile Boğazlara yönelik Türk harekâtı da durdurulmuş oldu.⁸

Mudanya'daki ateşkes görüşmelerinin başlamasından bir gün önce, Foreign Office'de (İngiltere Dışişleri Bakanlığı) Venizelos ile görüşen Lord Curzon, müzakerelerin asıl amacının Türk ve Yunan kuvvetlerinin çatışmasının önüne geçecek bir hat belirlemek olduğunu ve Trakya konusunda asıl kararın barış görüşmelerinde verileceğini ifade etti. Venizelos ise ısrarcı bir şekilde Doğu Trakya'daki Yunan işgalinin son bulmasının doğru olmayacağını savundu.⁹ Daha da önemlisi Doğu Trakya'daki Yunan askeri varlığı, Yunanistan için bir kazanç sayılacağı için, Anadolu'daki bozgun mutlak bir yenilgi olarak görülmeyecekti. Bu bağlamda bir analiz yapıldığında İtilaf Devletleri'nin Doğu Trakya konusunda tavırlarını netleştirdiği bir dönemde, Venizelos hala bir direnç gösteriyordu. Zira onun bu tutumu Mudanya görüşmeleri esnasında da devam edecekti.

1. Mudanya Görüşmelerinde Doğu Trakya Konusu

Mudanya görüşmeleri 3 Ekim 1922 tarihinde, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın İstanbul Yüksek Komiserleri ve Türkiye'den de İsmet Paşa'nın katılımıyla başladı. Yunanistan temsilcileri ise görüşmeleri uzaktan izlemeyi tercih etti. Tüm bu süreçte Venizelos perde arkasındaki görüşmelerine devam etti ve görüşmelerin başladığı gün Atina'ya şu telgrafi yolladı:

“Düşüncem o ki eğer hükümet Doğu Trakya'daki Rum nüfusu göçe zorlarsa suç işlemiş olur. Tabii ki eğer mümkünse, barış görüşmelerine kadar Rumların yaşamlarını ve mal varlıklarını güvence altına alarak onlara daha iyi bir yer bulabiliriz. Nüfus mübadelesi görüşmeleri esnasında konferansta bulunacağım...”

Türkler mal varlıklarına yağma hareketine başlayarak, Rumları sürgün edecekler... Doğu Trakya, Helenizm açısından kesin olarak kaybedilmiştir. Türkler, başkentlerinin (İstanbul) eşliğinde yabancı bir nüfusun varlığına tahammül edemeyecekler... Yunanistan'da yaşayan Türklere gelince; geri çekilme sorunu ortadan kalkınca onlara Yunan topraklarından uzaklaşmaları için davette bulunacağım.”¹⁰

Venizelos'un satırlarına yansıyan bu ifadelerde Müttefiklerin Eylül ayı sonunda Paris'te gerçekleştirdikleri toplantıda, Doğu Trakya'nın kaderi ile ilgili aldıkları karar büyük rol oynamıştı. Venizelos'un kafasını kurcalayan tek sorun ise Doğu Trakya'daki Rumların ne şekilde iskân edileceğiydi. Çünkü iskân ciddi bir sorundu. Diğer taraftan mübadele düşüncesi dile getirmesi ve bunu barış görüşmelerinde de dile getireceğini ifade etmesi dikkat çekiciydi.

Mudanya Görüşmeleri Doğu Trakya'da yaşayan Rumlar için ciddi bir eşik oluşturmuştu. Bölgenin Türkiye'ye verileceğinin anlaşılmasıyla buradan Batı Trakya'ya ve Yunanistan'a yönelen göçler ise ciddi bir kitlesel hareketliliği başlatmıştı. Öte yandan gelişmeleri ve İtilaf Devletleri'nin tutumunu perde arkasından takip eden ve hatta temaslarda bulunan Eleftherios Venizelos, için Doğu Trakya'dan başlayan Rum göçleri bazı diplomatik hamlelerin onun kafasında daha belirgin hale gelmesine neden oldu.

Venizelos'un Doğu Trakya için kendince en önemli argümanı, hemen hemen katıldığı tüm diplomatik görüşmelerde öne sürdüğü nüfus istatistikleriydi. Zira Venizelos bu yöntemi Birinci Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Barış Konferansı'nda da ustaca kullanmıştı. Mudanya sürecinde ise Venizelos Curzon'ı ikna etmek için Trakya ve İstanbul'daki toplam Rum nüfusun 1 milyon olduğunu iddia etmiş, bunun karşılığında aldığı cevap ise Doğu Trakya'daki Rum nüfusun 500 bini geçmeyeceği, hatta 300 bin ile 500 bin arası olabileceği yönünde olmuştu.¹¹ Bu da Yunanistan karşısındaki İngiliz tutumunu net bir şekilde ortaya koyuyordu. 1919-1922 yılları arasında Yunan kurmayların İngiltere'ye söyledikleri ya da iddia ettikleri hemen her durum karşısında İngilizlerin hayal kırıklığına uğraması, artık Curzon'ın Yunanlara karşı daha temkinli yaklaşmasına neden olmuştu.

⁷Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt I., TTK, Ankara, 1992, s. 437.

⁸*Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap*, s. 33.

⁹Harry Psomiades, “Eastern Thrace and the Armistice of Mudanya October 3-11, 1922”, *The Journal of Modern Hellenism*, Vol. 17-18, (2000-2001), s. 23.

¹⁰*Istoriko Arheio*, YP. EKS. KY- 1922/8/4/1/1 [2].

¹¹*The National Archive*, CAB/ 23/ 31.

Öte yandan Venizelos'un Doğu Trakya'daki Gayrimüslim nüfus konusundaki tedirginliği, onun mübadele konusunu barış konferansından önce gündemine almasında itici güç oldu. Dahası bu konuda çalışmalara başlaması için, göçmenler konusunda uzman olan, 1917 yılındaki Bolşevik Devrim'inde ortaya çıkan mülteciler konusunda çalışmalar yapan¹² ve o anda İstanbul'da bulunan Dr. Fridtjof Nansen'e bir telgraf çekerek¹³ göçmenlerin iskânının kıştan önce gerçekleşmesini talep etti.

Çünkü Yunanların Anadolu'da yaşadıkları hezimet sonunda, Anadolu kıyılarından adalara ve oradan da Yunanistan'a giden Gayrimüslimler, Yunanistan'da beklenmedik bir nüfus yoğunluğu oluşturmuş, Yunanistan şimdi de doğu istikametinden sonra kuzeyden göç almaya başlamıştı. Ekonomik anlamda bu göçmenleri yerleştirmekte zorlanan Yunanistan için bunun ötesinde daha fazla nüfusu kabul etmek neredeyse olanaksız gibiydi. Bu yüzden de Venizelos stratejik bir hamle olarak mübadele fikrine sığınmış ve durumu biraz da olsa kurtarabilmek adına Yunanistan'daki Müslümanların resmi düzlemde Türkiye'ye gönderilmesinin tek yollunun mübadele olduğunu kavramıştı.

4 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'ya gitmek için yola çıkacak olan Yunan temsilcisi Mazarakis'e Venizelos tarafından bir telgraf gönderildi. Telgrafta Venizelos, Yunan temsilciye durumun kısa bir özetini geçmiş ve Trakya konusunda öğüt vermişti. Telgrafta göre, Doğu Trakya Venizelos'un genel görüşleri açısından en belirleyici konuydu. Hali hazırda Batı Anadolu ve İstanbul konusunda şans kalmadığını kabullenen Venizelos, halen Yunan işgali altında olan Doğu Trakya konusunda oldukça dirençli çıkmıştı. Görüşmelerden önce Atina'ya yolladığı ilk telgrafta Doğu Trakya kesin kaybedilmiştir diyen Venizelos, bu telgrafında daha farklı bir üslupla hükümeti direnişe ve Trakya'yı savunmaya davet ediyordu.¹⁴

Venizelos Yunan Hükümeti ve Yunan generaller ile iletişime devam ederken, Savaş Bakanlığı'nın hazırladığı altı maddelik bir talimatnameyle Mudanya'ya doğru yola çıkan Mazarakis ve heyet için kırmızı çizgi Doğu Trakya'ydı. Dolayısıyla Trakya'nın tamamen boşaltılması Yunan heyeti açısından söz konusu olamazdı.¹⁵ Venizelos başta olmak üzere, tüm Yunan siyasi çevrelerinin anlamak istemediği nokta ise Türklerin Doğu Trakya'nın boşaltılması konusundaki kararlılığı ve bu kararlı yaklaşımın İtilaf Devletleri tarafından da kabul görmüş olmasıydı. Pire'den Sfendoni muhribi ile yola çıkan¹⁶ Plastiras ve Mazarakis, Tekirdağ'a uğrayıp oradan Sarıyannis'i de alarak Mudanya'ya geçtiler.¹⁷ 4 Ekim 1922'de öğleden sonra Mudanya'ya ulaşan üç kişilik Yunan heyeti,¹⁸ Mazarakis'in aktardığına göre görüşmelere hiç katılmadı ve İsmet Paşa'yı görmedi bile!¹⁹

Yunan tarafı Trakya konusundaki fikrini ortaya koyarken, Müttefikler yeni bir savaşın patlak vermesi konusunda tedirgin ve isteksizdi.²⁰ Mudanya'daki İngiliz temsilci General Harington'ın Foreign Office'e aktardığına göre, ortam gergindi ve Mudanya, Ankara'dan gelen politikacılarla dolup taşıyordu. Türklerin, hoşlanmadıkları her maddenin tartışılmasını sonraya bırakarak devamlı Ankara'ya danışmaları, İngiliz generali oldukça bunaltmıştı. Harington'ı iki arada bırakan noktalardan diğeri de Venizelos'un, Doğu Trakya'yı boşaltmanın imkânsız olduğu konusundaki ısrarıydı. Harington, Venizelos'un bu ısrarının Türklerin elini kuvvetlendireceği, Müttefiklerin de pazarlık gücünü azaltacağı düşüncesindeydi.²¹ Dolayısıyla denilebilir ki İngilizler için Yunanlar bir ayak bağı olarak görülüyor, konunun çözülmesi için Müttefiklerin kararları ve istekleri esas alınmalıydı.

Mudanya'daki görüşmeler devam ederken, Venizelos, Lord Curzon'ı ikna etme çalışmalarına devam ediyordu. Generaller Mudanya'da uzlaşmaya varmaya çalışırken, Venizelos da tüm ikna yeteneğini kullanıyor ve Doğu Trakya'yı kaybetmemek için elinden geleni yapmaya çalışıyordu. Venizelos'un Doğu Trakya için kendince en önemli argümanı, hemen hemen katıldığı tüm diplomatik

¹²Ayhan Aktar, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin İlk Yılı Eylül 1922-Eylül 1923", *Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, (Derleyen: Müfide Pekin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 57.

¹³Psomiades, *agm.*, s. 246.

¹⁴Psomiades, *agm.*, s. 236.

¹⁵Aleksandros Mazarakis- Ainionos, *Apomnimonevmata*, İkaros, (T.Y.), s. 308.

¹⁶İsmail Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, s. 160.

¹⁷Mazarakis- Ainionos, *age.*, s. 312.

¹⁸Grigoros Dafnis, *Synoptiki Istoriatiss Synghronis Ellados*, Organismos Ekdoseos Didaktikon Biblon, Athinai 1969, s. 45.

¹⁹Mazarakis- Ainionos, *a.g.e.*, s. 312.

²⁰*The Times*, 4 Ekim 1922.

²¹TNA, CAB/ 23/ 31.

görüşmelerde öne sürdüğü nüfus istatistikleriydi. Curzon'ı ikna etmek için Trakya ve İstanbul'daki toplam Rum nüfusun 1 milyon olduğunu iddia eden Yunan devlet adamının Curzon'dan aldığı cevap, Doğu Trakya'daki Rum nüfusun 500 bini geçmeyeceği, hatta 300 bin ile 500 bin arası olabileceği yönündeydi.²²

Konferans esnasında, 5 Ekim'de tartışılan konularda Müttefik generallerin kaçak dövüşmeleri, görüşmelerin kesintiye uğramasına neden oldu. Yunanların tavizkar olmayan tavrı Müttefiklerin dikkatini dağıtmış hatta Trakya konusunda bir karmaşaya neden olmuştu. Müttefikler ve Yunan temsilciler aynı gün, durumla ilgili fikir alışverişi yapmak amacıyla (çok kısa bir süre önce İzmir Yüksek Komiseri Stergiadis'i İzmir'den kaçıran) İngiliz Iron Duke Dretnotu'nda buluştular. Bu buluşma esnasında görüşmelerin detaylarından habersiz olan Yunan heyeti, ciddi sorunların yaşandığını ve Müttefik generallerinin, Doğu Trakya sorunu konusunda hükümet görüşlerini almak üzere²³ İstanbul'a gittiğini öğrendi.²⁴ Plastiras'ın aktardığına göre, Müttefik Devlet temsilcilerinin hükümetlerinden görüş almak amacıyla İstanbul'a gitmeleri Yunanistan için yeni umutlar doğurmuştu.²⁵ Bir sonraki gün Müttefik Devletlerin generalleri geri döndü ve Yunan heyeti yeniden Iron Duke'e davet edildi. General Mazarakis, hükümetinden yeni bir direktif alamadığını belirterek Müttefiklerin bir önceki gün sundukları ateşkes taslağına ret cevabı verdi.²⁶ Ancak, Müttefiklere genel Yunan görüşünü açıklayan bir bildiri sundular. Bildiride, Yunan askeri kuvvetlerinin Meriç'in batısına çekilme teklifinin askeri bir önlemden ziyade, siyasi bir durum olarak görüldüğü, yetkilerinin siyasi kararları tartışmaya yeterli olmadığı, bu konunun muhatabının Yunan Hükümeti olduğunu belirtilerek, konuyu tartışmaya muktedir olmadıkları ifade ettiler.²⁷

Diğer yandan Trakya yalnızca Yunanistan için değil Türkiye için de hayati bir önem taşıyordu. Çünkü Yunanların rüyası olan Megali İdea, Anadolu'da bozguna uğramıştı. Ancak yenilgiden sonra Yunanistan'da iktidarı ele alan İhtilal Komitesi'nin genel görüşü "*Kemal kazandıysa sadece Küçük Asya'da kazandı*"²⁸ şeklindeydi. Diğer yandan Doğu Trakya Misak-ı Milli için bir vazgeçilmezdi.

Diğer yandan, görüşmeler esnasında Müttefiklerin Paris'teki görüşmelerde aldıkları kararları görmezden gelerek konferansı uzatmaları²⁹ ve Yunanların Trakya'da ordunun güçlendirilmesi yönünde aldığı önlemlere³⁰ rağmen Türk heyetinin görüşmeler esnasında Trakya'nın derhal boşaltılması konusunda rest çekmesi, görüşmeleri çıkmaza sokmakla kalmadı, Müttefikleri de köşeye sıkıştırdı. Mudanya'daki kriz, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, Batı Cephesi orduları hareketinin durdurulmasına yönelik verdiği yetkiyi 6 Ekim günü kaldırmasıyla sonuçlandı.³¹ Bu yetkinin kalkması, Batı Cephesi ordularının İngilizlerle sıcak çatışmaya girmeden İstanbul'a doğru ilerlemesi anlamına geliyordu. İzmit, Riva, Şile istikametinde ilerleyen Türk kuvvetlerine ateşkes imzalanana kadar buldukları hattı koruma emri verilmişti.³²

7 Ekim'de Atina'dan Mudanya'daki Yunan heyetine gelen telgraf ise Müttefik kararlarına yönelik ılımlı olunması ve geri adım atılması yönündeydi.³³ Talimatın detayında, barış konferansına kadar Trakya'daki Rumların güvenliğini sağlayacak bir Yunan jandarma kuvvetinin bulunması kaydıyla, Yunanların Trakya'dan çekilebilecekleri yazıyordu.³⁴ İngilizler ikna konusunda üzerlerine düşeni yapmış, Yunanlara geri adım attırmıştı.

Öte yandan görüşmelerde İtalyan ve Fransız temsilcilere rağmen, İngiltere'nin Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından boşaltılması, ancak Türkiye'ye teslim edilmemesi yönündeki

²²TNA, CAB/ 23/ 31.

²³Ethnos, 23 Ekim 1922.

²⁴Mazarakis- Ainionos, *age.*, s. 313.; *Apommimonevmata Stilianu Ep. Gonatas 1897-1957*, Athinai, 1958, s. 250

²⁵Nikolaos Plastiras, *Sta Gekonata 1909-1945*, Athinai, 1948, s. 277.

²⁶Mazarakis- Ainionos, *age.*, s. 314.

²⁷Eyyupoğlu, *age.*, s. 189.

²⁸Plastiras, *age.*, s. 275.

²⁹*Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap*, s. 62.

³⁰*The Times*, 6 Ekim 1922.

³¹*Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap*, s. 36.

³²*Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap*, s. 36.

³³Mazarakis- Ainionos, *age.*, s. 314.

³⁴Harry Psomiades, *age.*, s. 238.

görüşü³⁵ yeni bir kriz çıkmasına neden oldu. Mudanya Görüşmelerinde çıkan krizi çözümlmek için Müttefik Devletlerin Dışişleri Bakanları acilen Paris'te toplandılar.³⁶

Başkanlığını Poincaré'nin yaptığı ve üç aşamada tamamlanan bu toplantıların ilkinde Lord Curzon, Franklin Bouillon'un ateşkes görüşmeleri esnasındaki genel tavrından rahatsız olduğunu açıkça dile getirdi. Doğu Trakya'nın boşaltılması konusunda üçüncü toplantıda fikir birliğine varan Müttefik Dışişleri Bakanları buna ek olarak, tahliye süresinin de otuz gün olmasında uzlaşmaya vardılar.³⁷

Mudanya Görüşmelerinde gündem olan Doğu Trakya krizinin çözüldüğü ve antlaşma maddelerinin az çok belirginleştiği 9 Ekim 1922 tarihindeki müzakerelerde, savaş yanlısı görüşleriyle ün salan Yunan General Pangalos, Eleftheron Vima gazetesinde başka bir yazı kaleme aldı. "*Trakya Kaybedilmiştir*" başlığıyla yayımlanan bu yazıda Pangalos, Yunanistan'ın sadece en verimli topraklarını değil, ayrıca Büyük Yunanistan hayallerini de kaybettiğini ilan etmişti.³⁸ Aynı gün Yunan temsilciler İngilizlere bir beyanname sunarak ateşkes maddeleri konusunda bir yaptırıma maruz kaldıklarını, kabul edebilecekleri ve edemeyecekleri maddeleri bildirmişti.

11 Ekim 1922 tarihinde ateşkes antlaşması imzalandı. Yunan temsilcilerin imzalamakla yükümlü olmadıklarını öne sürdükleri bu metinde Doğu Trakya'nın durumu 4. madde ile kesinleştirilmişti: "4. madde: Doğu Trakya'nın Yunan askerleri tarafından boşaltılmasına, bu antlaşmanın yürürlüğe girişinden itibaren başlanacaktır. Boşaltma yaklaşık 15 gün içinde yapılacaktır."³⁹

Yunanistan'ın İstanbul temsilcisi Sinopulos ise ateşkesi imzalayacaklarını 14 Ekim'deki şu bildiriyle Müttefiklere bildirdi:

"Yunan Hükümeti, özellikle Doğu Trakya'daki Hıristiyan halkın varlığının ve mallarının korunması için verilen güvence ve süreler konusunda Mudanya'da Yunan delegelerince yapılan açıklamanın göz önünde tutulması gerektiği düşüncesiyle, Hıristiyan halk yararına Müttefik Devletlerin insancıl duygularına son kez sığınırken, bu devletlerin isteklerine uygun biçimde hareket etmek üzere, alınan kararlara razı olmaya ve 11 Ekim 1922 günü Mudanya'da imzalanan Silah Bırakışımı Sözleşmesine katılmaya zorunluluk duyduğunu açıklar."⁴⁰

Mudanya Ateşkes Antlaşması uyarınca 15 Ekim'de Yunanların Doğu Trakya'yı boşaltmaya başlaması,⁴¹ o dönemin Amerikalı genç gazetecisi ve daha sonraki dönemin ünlü edebiyatçısı Ernest Hemingway'in satırlarına ise şu şekilde yansımıştı:

"Doğu Trakya'daki Hıristiyan halkın sonu gelmeyen sarsak yürüyüşü Makedonya yolunu tıkıyor. Edirne'deki Meriç Nehri'ni geçmekte olan göçmenlerin ana kolu yirmi mil uzunlukta. İnekler, öküzler ve çamura bulanmış mandalarla çekilen 20 mil boyunca sıralanmış arabalar, dermanı kalmamış sendeleyerek erkekler, kadınlar ve çocuklar, başlarında battaniyeleri ve yanlarında 3-5 parça eşyayla yağmur altında körlemesine yürüyorlar. Göçmenlerin büyük bölümü iç bölgelerden gelenler. Nereye gittiklerini bilmiyorlar çiftliklerini, köylerini tarlalardaki olgun ürünlerini bırakmışlar ve Türklerin geldiklerini işitince göçmen akınına katılmışlar. Çamura bulanmış Yunan süvarileri göçmenleri inek çobanı gibi götürecekleri için bu korkunç yürüyüşte yerlerini zorlukla koruyabiliyorlar."⁴²

³⁵İsmet İnönü, *İsmet İnönü'nün Hatıraları Lozan Antlaşması*, Cilt I., Cumhuriyet Kitaplığı, 1998, s. 35.

³⁶*Istoriko Arheio*, YP. EKS. KY- 1922/8/4/1/1 [108].

³⁷Eyyupoğlu, *age.*, s. 198.

³⁸Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 512.; Çağla D. Tağmat, "Mudanya Mütarekesi'nde Görünmez Unsur Yunanistan", *Mudanya Mütarekesi 100 Yaşında Barışın Yüzü Mudanya*, Mudanya Belediyesi, Bursa, 2022, s. 65.

³⁹İhsan Güneş, "Mudanya Mütarekesi", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mudanya-mutarekesi/> Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.

⁴⁰İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt, TTK, Ankara, 2000, s. 74.

⁴¹Dafnis, *age.*, s. 46.

⁴²Michael L. Smith, *Yunan Düşü*, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002, s. 450.

2. Lozan Konferansı'nda Doğu Trakya Göçlerinin Mübadele Konusuna Etkisi

Anadolu'dan ve Doğu Trakya'dan Yunanistan'a doğru yönelen göç hareketi, bu konu konferansın gündemine gelmeden önce başlamıştı bile. Bunun nedeni, Mondros Mütarekesi sonrasındaki işgaller sırasında, büyük bir çoğunluğu Rum olan Osmanlı Gayrimüslimlerinin, işgalci kuvvetlerle iş birliği yapmış olmasıydı. Mondros'tan sonra işgalcilerle iş birliğine yönelen Rumlar, Mudanya'dan sonra Türklerin öç alacakları korkusuyla ülkeyi terk ediyorlardı. Gidilecek yegâne coğrafya da Yunanistan idi. Diğer taraftan Mudanya Mütarekesi ile resmiyet kazanan nokta da Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'dan çekilmesi idi. Yunan idari ve askeri yönetim kadrosunun Doğu Trakya'yı terk etmesi, artık bu bölgede yaşayan Rumlar/Yunanlar için de göç vaktinin geldiğini netleştirmişti. Lozan Konferansı'nda uzun ve kısa vadedeki sorunların görüşülmeye başladığı anda da göçler devam etmekteydi. Öyle ki konferansın ilk oturumunun konusu olan Batı Trakya konusu, ardından başlayan oturumdaki adalar meselesi tartışılırken bile devam eden göç hareketi bir başka önemli konuyu daha tetikleyecekti. Bu da mübadele konusuydu.

Lozan Konferansı'nda mübadeleyi konu alan ilk görüşmelerde İstanbul Rumları, en önemli konuyu oluşturmuştu. Lord Curzon, İstanbul'un ticari ve endüstriyel gelişimi açısından Rumlara ihtiyacı olduğunu üstelleyerek, Türk heyetini, İstanbul Rumlarını göndermekten vazgeçirmek için ilk hamlesini yaptı. Venizelos ise Yunanistan'ın zaten o ana kadar fazlasıyla göçmen aldığını, özellikle Doğu Trakya'nın tesliminden sonra bu bölgede yaşayan Rumların Batı Trakya'ya göç ettiklerini ve Rum unsurunun fazlalattığını Trakya sorununun görüşüldüğü oturumlarda zaten belirtmişti.⁴³ Burada dikkati çeken husus, Yunanistan'ın Doğu Trakya'dan çekilmiş olmasını ve dolayısıyla başlayan göçleri, mübadele dışında tutulmasını istediği bölgeler için bir avantaja çevirmeye çalışmasıydı. İşte bundan dolayı Venizelos daha Mudanya görüşmeleri esnasında Doğu Trakya'daki Rum nüfusun Yunanistan'a nasıl aktaracağı konusunda adeta panik yaşamıştı. Hatta Yunanistan'daki Türkleri Yunan topraklarından çıkarmak istediğini bile belirtmişti. Dolayısıyla Venizelos için Doğu Trakya'dan Batı Trakya'ya yönelen göçler için yeni iskân yerleri açmak adeta bir zorunluluk haline gelmişti.

Mübadele konusunda ise; Milletler Cemiyeti'nin hazırladığı rapora göre Yunanistan'a, Anadolu'da yaşadığı yenilgiden sonra Eylül 1922'den itibaren 1 milyondan fazla göçmen gelmişti ve gelen nüfusun yüzde 80'inin durumu da oldukça kötüydü. 860 bin göçmenden 500 bini çiftçiydi ve bunların istihdam edilmesi, ülke ekonomisi için oldukça önemliydi. Bu göçmenler ağırlıklı olarak Karadeniz bölgesinden ve Doğu Trakya'dan gelenlerdi.

Öte yandan Milletler Cemiyeti ile gerçekleşen görüşmelere Dr. Nansen de katılmıştı. Mübadelenin yaratıcısı olarak da adlandırılan Dr. Nansen, mevcut sorunları konu alan bir rapor hazırladı. Raporda, Yunanistan'ın göçmenleri bünyesine katabilmek için farklı coğrafyalara dağıttığı, özellikle Doğu Trakya'dan gelenlerin çiftçi oldukları ve bunların da Makedonya bölgesine⁴⁴ yerleştirildikleri belirtiliyordu. Amerika'nın çeşitli yardımlarda bulunduğu altını çizen Nansen, Milletler Cemiyeti'ni Yunanistan'a yardıma çağırıyordu. Yunanistan için Batı Anadolu'dan aldığı göçlere ek olarak, 1920 yılında Trakya'yı işgalinin ardından bu bölgeye yerleştirilen Rumların da Yunanistan'a geri dönmesi ciddi bir ekonomik ve sosyal sorun haline gelmeye başladı.

Diğer yandan mübadele sözleşmesi öncesinde zaten Yunanistan'a yönelen göçlere bir de mübadiller eklenince Yunanistan Lozan Konferansına ara verilen dönemde tüm dikkatini kredi arayışlarına yöneltti. Antlaşmanın imzalanmasıyla da kredi sorunu kısmen çözüldüncü, Doğu Trakya'dan gelen göçmenleri ve mübadillerin de ağırlıklı olarak Makedonya bölgesine yerleştirilmesi bu bölgede tarımsal bir kalkınma planının devreye sokulmasını zaruri kıldı. Özellikle mübadelenin devam ettiği 1927 yılına kadar özel anlamda Doğu Trakya'dan gelen göçmenler bağlamında bir parantez açılırsa, bu topluluğun tarıma yöneldiğini ve Yunanistan'ın kalkınması bağlamında da ciddi bir katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bu da aslında Yunanistan'ın tarım politikasını hayata geçirmesi açısından büyük önem arz etmiştir.

Sonuç

⁴³Bıyıklıoğlu, *age.*, s. 480.

⁴⁴Yunanistan'ın kuzeyi.

Mudanya Görüşmelerinde ana konu alan Doğu Trakya konusu, bölgenin TBMM Hükümeti'ne verilmesiyle birlikte her ne kadar çözümlenmiş gibi görünse de bölgeden Batı Trakya ve Yunanistan'a yönelen göç hareketi Yunanistan'ı ciddi şekilde meşgul etmiştir. Öte yandan şunu da söylemek gerekir ki Mudanya Görüşmelerinde Doğu Trakya konusu düşünülenin aksine ciddi tartışmalara ve gerilimlere neden olmuştur. Konu, Mudanya Ateşkes Antlaşması ile kapanmış gibi görünse de Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmesi Yunanistan açısından iki önemli konuda hareket noktasını oluşturmuştur. Bunlardan ilki Lozan Konferansı esnasında Batı Trakya'yı alabilmek mücadelesi diğeri de nüfus mübadelesi görüşmeleridir.

Konuya buradan bakıldığında, Batı Trakya'nın tartışıldığı oturularda Yunanistan'ın daha dirençli bir tavır sergilediğini söylemek mümkündür. Diğer önemli husus da mübadele konusunda Doğu Trakya'dan başlayan ve devam eden göçlerin Yunan temsilci Venizelos için bir hareket noktası oluşturmasıdır. Mübadele konusunda olabildiğince az göçmen alarak, en fazlasını gönderebilmek üzerine inşa edilen Yunan politikasında Doğu Trakya'dan gelen göçmenlerin etkili olması Yunanistan tarafından etkili bir şekilde kullanılmıştır denilebilir.

Ayrıca Mudanya Görüşmelerinde her ne kadar Yunan temsilciler görüşmelere katılmamış olsa da Eleftherios Venizelos perde arkasından ciddi girişimlerde bulunmuş ve Trakya konusunda neredeyse Yunanistan'da iktidarda olan İhtilal Komitesi'nden daha etkili bir diplomasi yürütmüştür. Venizelos'un Lozan Konferansına Yunanistan heyet başkanı olarak katılacağı kesinleşmesiyle birlikte, Yunan devlet adamının kafasında mübadele konusunda nasıl bir yol izleyeceği henüz ateşkes görüşmeleri devam ederken şekillenmiştir. Bu durumda da Yunanistan için Doğu Trakya'nın kaybedilmesi başka sosyal ve insani bir konu olan mübadele konusunda hareket noktasının belirlenmesi açısından tetikleyici olmuştur. Venizelos da bu çerçevede bir yol izleyerek olabildiğince Müslüman nüfusun Yunanistan dışına çıkarılması ve minimum düzeyde göçmen alınması için elinden geleni yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

Istoriko Arheio YP. EKS. KY- 1922/8/4/1/1 [108].(H Συνοθήκη των Μουδαωνίων) -Yunanistan Dış İşleri Bakanlığı Arşivi

Istoriko Arheio YP. EKS. KY- 1922/8/4/1/1 [2].(H Συνοθήκη των Μουδαωνίων)-Yunanistan Dış İşleri Bakanlığı Arşivi

The National Archive, CAB/ 23/ 31 - İngiltere

Sürelî Yayınlar

The Times

Ethnos

Araştırma Eserleri

AKTAR, Ayhan, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin İlk Yılı Eylül 1922-Eylül 1923", *Yeniden Kurulan Yaşamlar: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, (Derleyen, Müfide Pekin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

Apomnimevmeta Stilianu Ep. Gonatas 1897-1957, Athinai 1958.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt I., TTK Yayınları, Ankara 1992.

ERDEM, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı*, Derlem Yayınları, İstanbul 2010.

İNÖNÜ, İsmet, *İsmet İnönü'nün Hatıraları Lozan Antlaşması*, Cilt I., Cumhuriyet Kitaplığı, 1998

SOYSAL, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt, TTK Yayınları, Ankara 2000

MAZARAKIS- Ainionos, Aleksandros, *Apomnimevmeta*, İkaros, (T.Y.)

PLASTIRAS, Nikolaos, *Sta Gekonata 1909-1945*, Athinai 1948.

PSOMIADES, Harry, "Eastern Thrace and the Armistice of Mudanya October 3-11, 1922", *The Journal of Modern Hellenism*, Vol. 17-18, (2000-2001), s. 1-60.

SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Cilt. II., Burçak Yayınevi, İstanbul 1966.

SMITH, Michael L., *Yunan Düşü*, Ayraç Yayınları, Ankara 2002.

TAĞMAT, Çağla D., "Mudanya Mütarekesi'nde Görünmez Unsur Yunanistan", *Mudanya Mütarekesi 100 Yaşında Barışın Yüzü Mudanya*, Mudanya Belediyesi Yayınları, Bursa 2022.

Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6. Kısım IV. Kitap, İstiklal Harbinin Son Safhası (18 Eylül-1 Kasım 1923), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1969.

YAVUZ, Bige, "Fransız Arşiv Belgelerine Göre Mudanya Konferansı'nın Toplanması'da Fransa'nın Katkısı", *70. Yılında Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1993.

Elektronik Kaynaklar

GÜNEŞ, İhsan, "Mudanya Mütarekesi", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mudanya-mutarekesi/> Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.